

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry kiittää siitä, että valtioneuvosto valmistelee periaatepäätöksen demokratiapolitiikasta 2020-luvulla: demokratian vaaliminen ja vahvistaminen on suomalaisen yhteiskunnan yksi keskeinen kivijalka, perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion ohella. Jokaisen yksilön ihmisarvo ja koskemattomuus, oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan eri tasoilla sekä vireä kansalaisyhteiskunta ovat keskeisen tärkeitä suomalaiselle yhteiskuntamallille. Demokratian haurastumiskehitys tulee katkaista.

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi näkee tärkeänä sen, että toimenpiteissä painotetaan jokaisen mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa. Esityksessä tunnistetut demokratiapolitiikan vaikuttamisväylät – poliittisen järjestelmän toimivuus, osallistumisoikeuksien toteutuminen, hallinnon avoimuus ja vuorovaikutteisuus, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset, sekä koettu kansalaispätevyys – ovat keskeisiä. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi kulttuurisen sivistystyön toteuttajana haluaa korostaa yhdistys- ja vapaamuotoisen kansalaistoiminnan tärkeyttä sekä kulttuuriharrastamisen ja kulttuurin kautta vaikuttamisen merkitystä oman toimijuuden ja koetun kansalaispätevyyden vahvistamisessa. Matalakynnyksinen osallistuminen ja harrastaminen paikallisyhteisöissä on monille tapa harjoitella kansalaistaitoja ja ilmaista omaa toimijuutta.

Polarisoituminen ja luottamuksen heikentyminen nakertavat demokraattista kulttuuria. Polarisoitumis- ja eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen onkin ensiarvoisen tärkeää. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi painottaa kansansivistystä vastalääkkeenä vastakkainasettelua ja antidemokraattisia voimia vastaan. Sivistyspedagogiikka on itsessään käytäntöön sovellettua demokratiaa: se rohkaisee ihmisiä osallisuuteen painottamalla kohtaamista, vertaisoppimista, kunnioitusta, luovuutta ja jokaisen ihmisen arvoa ja potentiaalia. Vapaan sivistystyö voi olla tärkeässä asemassa, kun etsitään tapoja vahvistaa esimerkiksi nuorten ja uussuomalaisten luottamusta ja uskoa omaan vaikuttamismahdollisuuksiin.

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi kiittää periaatepäätöksen keskeisistä linjauksista ja toimenpiteistä: ne ovat monipuolisia ja hyvin kohdennettuja. Toteamme kuitenkin, että demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen toteuttajana vapaan sivistystön laaja oppilaitosverkosto on tärkeää tunnistaa. Näemme myös, että jatkuvan oppimisen sijaan tai rinnalla elinikäinen, elämänlaaja oppiminen on tärkeää tunnistaa osallistumisoikeuksien toteuttamisessa: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla, ei vain työelämässä. Kansalaispätevyyden vahvistamisessa erityisesti muilla elämän osa-alueilla – kansalaisena, ei työntekijänä - toimiminen onkin erityisen tärkeää, ja se on myös aktiivisen, elinvoimaisen ja inklusiivisen kansalaisyhteiskunnan edellytys.

Samoin tärkeää on nostaa kulttuurin ja taiteen muutosvoima demokratian vahvistamisen työkaluksi. Kulttuurinen sivistystyö luo mahdollisuuksia osallistujalle osallisuuteen, hyvinvointiin ja ihmisenä kasvamiseen kulttuurin keinoin – niin kokijana, tekijä kuin oppijana. Kulttuurisella sivistystyöllä vahvistetaan omaehtoista kasvua sekä yhteisöissä toimimisen taitoja ja vaikuttamista. Tätä työtä tehdään laajasti vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ja kulttuurijärjestöissä, ja sen potentiaali osallisuus- ja vaikuttamiskokemuksen vahvistamisessa sekä polarisoitumis- ja eriarvoistumiskehityksessä pysäyttämässä on tärkeää tunnistaa.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönnotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi kannattaa OECD:n suosituksia hallinnon ja kansalaisten välisen vuoropuhelun vahvistamiseksi. Yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymiskehitykseen on syytä tarttua, ja esitettyjen toimenpiteiden lisäksi hyviä suosituksia annetaan oikeusministeriön työryhmän raportissa (2022) koskien maahanmuuttaneiden ja monikielisen väestön demokratiavajetta ja osallistumista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*

- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Demokratian toimivuuden kannalta on keskeistä, että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan. Kansalaisten riittäviä osallistumisvalmiuksia tulee tukea. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi korostaa vahvan ja monipuolisen kansalaistoiminnan perinnettä Suomessa ja järjestöllisen sivistystyön merkitystä sen tukena: vapaa sivistystyö ja erityisesti opintokeskukset tukevat kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa, osallistumisessa ja vaikuttamisessa tarvittavien taitojen oppimista. Myös kulttuurinen sivistystyö luo mahdollisuuksia osallistujalle osallisuuteen, hyvinvointiin ja ihmisenä kasvamiseen kulttuurin keinoin – niin kokijana, tekijä kuin oppijana. Kulttuurisella sivistystyöllä vahvistetaan omaehtoista kasvua sekä yhteisöissä toimimisen taitoja ja vaikuttamista. Esimerkiksi kulttuuriharrastaminen mahdollistaa itseilmaisuuden yhdistämisen osallisuuden ja vaikuttamisen tekoihin.

Eriarvoistumiskehitykseen pureutuminen muun muassa etsivällä osallisuustyöllä, monikanavaisuudella ja yhteistoiminnalla ovat kannatettavia toimenpidesuosituksia. Näiden ohella kulttuuri- ja taidetoimintaan osallistuminen voivat olla toimivia lähestymistapoja myös erityisryhmille.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehtotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***

- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi kiittää linjauksesta ja näkee sen erittäin olennaisena. Yhdymme näkemykseen siitä, että demokratian toimivuuden kannalta merkittäviä tekijöitä ovat ihmisten kokemana yhteiskunnallinen osallisuus, kiinnostus osallistumista ja vaikuttamista kohtaan sekä kansalaispätevyys. Näiden vahvistamisessa on vastuuta niin formaalilla koulutusjärjestelmällä, kirjastoilla kuin museoillakin, ja opettajakoulutuksen uudistaminen ja kehittäminen tältä osin on varmasti avainasemassa. Erittäin keskeisiä toimijatahoja ja -kenttiä ovat edellä mainittujen ohella vapaan sivistystyön monipuolinen oppilaitosverkosto sekä laaja kolmas sektori. Suomen noin 108 000 yhdistystä tavoittaa ja mobilisoi valtavan määrän ihmisiä, ja yhdistystoiminnassa tarvittavaa osaamista ja toteutettavaa koulutusta tehdään ja tuetaan järjestöllisen sivistystyön, opintokeskusten, kautta.

Koulujärjestelmässä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta sekä medialukutaitoa tulee vahvistaa entisestään. Elinikäinen ja elämänlaaja oppiminen ovat avainasemassa aikuisten oppimisen tukena: kiitämme siitä, että mm. kansalaisjärjestöjen, vapaan sivistystyön oppilaitosten ja kirjastojen merkittävä rooli on tunnistettu yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa, aktiivista kansalaisuutta ja kriittistä medialukutaitoa edistävän koulutuksen tarjoamisessa erityisesti aikuisväestölle. Kiitämme, että kansalaisjärjestöille ja vapaan sivistystyön toimijoille linjataan turvattavan riittävät resurssit demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen. Näemme, että näitä voidaan tukea ja edistää menestyksellä muun muassa dialogisuuden, osallisuuden sekä taide- ja kulttuurilähtöisen vaikuttamisen taitoja vahvistamalla.

Näemme tärkeänä myös sen, että kotoutumiskoulutus nähdään mahdollisuutena oppia perusoikeuksista ja -velvollisuuksia sekä poliittisista ja muista yhteiskunnallisista vaikutusmahdollisuuksista. On olennaista, että koulutusta tarjoavilla toimijoilla on riittävä osaamis pohja demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa käsittelevien teemojen käsittelemiseen ja että nämä teemat saavat koulutuksissa riittävän painoarvon.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***

- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Kannatamme pyrkimystä siirtyä kuulemisesta kohti vuorovaikutteisempaa valmistelua.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi näkee erinomaisena asiana, että dialogi ja yhteistyö tunnistetaan rakentavaksi lähtökohdaksi yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa. Dialogisuus on ollut keskeinen lähtökohta kansansivistyspedagogiikassa aina 1800-luvulta. Dialogisuuden edistämistä voidaan tehdä kaikilla tasoilla, ja vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat omalta osaltaan edistää dialogista keskustelukulttuuria esim. kouluttamalla dialogiohjaajia ja dialogista työskentelyotetta.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*

- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Sivistysliitto Kansalaisfoorumi arvostaa sitä, että periaatepäätöksessä tunnustetaan kansalaisyhteiskunnan merkittävä rooli suomalaisen yhteiskunnan ja demokratian kehityksessä historiallisesti, samoin kuin sen keskeinen merkitys edelleen demokratian, resilienssin ja luottamuksen kannalta. Yhdymme näkemykseen siitä, että aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta lisää ihmisten hyvinvointia ja että yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan esimerkiksi aktiivisesti ehkäistä vihapuhetta, edistää yhteisöllisyyttä ja yhteiskuntarauhaa, vähentää ihmisten välisiä ennakkoluuloja sekä lisätä sukupolvien ja eri väestöryhmien välistä kanssakäymistä.

Eryteisesti kiitämme kulttuurin ja taiteen tunnustamisesta kriittisen keskustelun foorumina, joka turvaa vapaata, demokraattista ja avointa yhteiskuntaa. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi yhtyy näkemykseen siitä, että kulttuurin kautta ihmiset voivat vaikuttaa aktiivisesti yhteiskunnassa. Kulttuurin harrastaminen, tekeminen ja kokeminen voivat vahvistaa kansalaisosallistumista, lisätä sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä antaa väylän vaikuttaa. Edelleen, maahanmuuttaneiden oma yhdistystoiminta on tärkeä osa aktiivisen kansalaisuuden toteuttamista, ja maahanmuuttajajärjestöjen työ demokratiakasvattajina tulisi tunnustaa nykyistä paremmin. Kansalaistoiminta mahdollistaa eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä ja on itsessään keino ehkäistä rasismia ja yhteiskunnallista polarisoitumista.

Toteamme, että kulttuurilaitosten ohella vapaan sivistystyön oppilaitokset ja laaja kulttuurijärjestökenttä toteuttaa kulttuurisen harrastus- ja muun toiminnan kautta kotouttavaa ja toimijuutta vahvistavaa työtä. Kulttuuriharrastaminen ja -osallistuminen toteutuukin usein paikallisesti yhdistysten tai vapaan sivistystyön oppilaitosten harrastusryhmissä ja koulutuksissa.

Kiitämme myös pyrkimyksestä vahvistaa ja turvata kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset. Näemme tärkeänä myös huolen kansalaisyhteiskunnan autonomian vaarantumisesta markkina- ja julkisen sektorin logiikkojen vahvistuessa myös yhdistystoiminnassa. Julkisen rahoituksen ohjaavuus ei saa heikentää kansalaisyhteiskunnan autonomiaa.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittämisen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***

- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Wevelsiep Anneliina
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry